Oruç ARUOBA

KIERKEGAARD'IN İBRAHİM ÖYKÜSÜ

Bu derginin ilk sayısında, yayıncı ile çevirmen arasındaki iletişimin bozukluğu nedeniyle Kierkegaard'ın 'çıplak' yayımlanan "İbrahim Öyküsü"nün çevirisine koymayı düşündüğüm notları, burada bir yazı biçiminde, gecikmiş olarak sunuyorum.

Bu yazıyı okuyacakların çeviri metni okumuş olmalarını, hatta yazıyı okurken 'yanda' bulundurmalarını varsayıyorum: Hiçbir yorum, hatta hiçbir açımlama, asıl metnin yerini alamaz; benim bu yazıdan amacım da, Kierkegaard'ın metnine yklaşımı kolaylaştırmaktan öte bir amaç değil —bu yazı, (kendisi bir çeviri olan) metnin yerini almak şöyle dursun, ona ne kadar yaklaşıyor; bu bile sallantılı...

Önce bazı somut verilerle başlayalım:

Metin, Kierkegaard'ın 1843'de "Johannes de Silentio" takma adıyla, "Dialektik Lirik" alt başlığıyla yayımladığı **Korku ve Titreme** adlı kitabının başında yer alır. ("Uyumlama" başlığı için bkz. aşağıya) Çeviride E. Hirsch'in Almanca (Sören Kierkegaard/Gesammelte Werke, Vierte abt: **Furcht und Zittern,** Düsseldorf/Köln ts., ss. 17-22) çevirisi ile W. Lowrie'nin İngilizce (**Fear and Trembling,** Princeton Univ. P., 1941/Anchor Books 1954, ss. 26-29) çevirisine dayanılmıştır.

Korku ve Titreme, Kierkegaard için bir bunalım döneminin ürünüdür: 1841'de nişanlısı Regine'den ayrılmış ve —sözümona— felsefe çalışmaları yapmak için Berlin'e gitmiştir. 1843'de 'felsefe'sini, yani **kendi** sorunlarına aradığı/bulduğu çözümleri yayımlamağa başlar— aynı yılda (Kierkegaard'ın otuzuncu yaşında), ilk 'baş yapıt' **Ya/Ya Da**'dan sonra, tek bir günde (16 Ekim 1843'de) üç "küçük" yapıt daha çıkar kitapçı raflarına: **Yineleme, Üç Yüreklendirici Vaaz,** ve, **Yineleme** ile birlikte Mayıs-Temmuz ayları arasındaki kısa sürede yazılan **Korku ve Titreme.**

Görünüşte İbrahim'in öyküsünü şüphe-inanç ilişkisi açısından ele alan **Korku ve Titreme,** araştırıcılara (özellikle Hirsch'e) göre, temelde, Kierkegaard'ın Regine ile olan ilişkisinin bir hesabını çıkarma çabasıdır. Tabiî ki, bu hesaplaşma, salt bir 'bozulmuş nişan'la ya da 'sevgi'yle ilgili değildir; Kierkegaard'ın genel olarak yaşamına bulmağa çalıştığı yolla ilgilidir: yani, eninde-sonunda, hesaplaşma, bir **kendiyle-hesaplaşma**dır. Günlüklerinde, dolaysız olarak **Korku ve Titreme**'yle ilgili, kitabın ön çalışması sayılabilecek şöyle bir parça var (Mayıs başı 1843):

Eski Ahit'te de Kuran'da da böyle bir şey yok, ama, tutalım ki İshak, babası ile birlikte Moriya dağına yaptıkları yolculuğun amacının kendi kurban edilmesi

olduğunu biliyordu. —Bugün bizim kuşakta bir şair bulunsaydı, bu iki insanın yolda neler konuştuklarını anlatabilirdi. Bir de, İbrahim'in önceki yaşamının da kusursuz, günahsız olmadığı varsayılabilir, kendi kendine, bu işin Tanrı'nın ona verdiği bir ödek olduğunu mırıldandığı düşünülebilir, hatta, belki de, kafasına, ödeği olabildiğince ağırlaştırmak için Tanrı'ya yardım etmesi gerektiği yollu bir kara düşünce sokulabilirdi. Sanırım İbrahim İshak'a ilkin bütün babacıl sevgisiyle bakar, saygıdeğer yüzü, kırık yüreği, konuşmasını daha etkili kılardı. Onu, yazgısına metanetle katlanmağa çağırır, kendisinin, babasının, bu yazgının acısını daha da çok çektiğini ima ederdi. Ama bütün bunlar boşuna olurdu. —Sonra sanırım, İbrahim bir an yüzünü çevirir, geriye döndüğünde İshak onu tanıyamaz; gözleri yabanıldır, saygıdeğer saçları intikam meleklerinin bukleleri gibi dikilmiştir. İshak'ı boğazından tutar, bıçağı çeker, "Bunu Tanrı adına yaptığımı sanıyorsan aldanıyorsun, ben bir putatapanım, ruhumda yeniden uyandı bu arzu, seni katletmek istiyorum, istediğim bu, ben yamyamlardan bile beterim; kork aptal oğlan, beni baban sandın, katilinim ben senin, bu da benim arzum" der. Ve İshak dizlerinin üstüne düşer, göklere doğru haykırır: "Esirgeyen Tanrı, esirge beni!" Ama bunun üzerine İbrahim kendi kendine şöyle der: "Böyle olması gerekti, çünkü eninde-sonunda, bu ayartıyı koyanın Tanrı olduğunu bilmektense, benim bir canavar olduğuma inanıp, babası olmamı lanetlesin, daha iyi; yoksa, aklını kaybedip belki de Tanrı'yı lanetlerdi."

Ama çağımızda böylesi çatışmalar için en ufak bir duyarlılığı olan şair nerede ki...? Oysa İbrahim'in tutumu sahiden şiirseldi, yüceydi; tragedyalarda okuduğum herhangi birşeyden daha yüce.

Çocuğun sütten kesilmesi gerekince, ana memelerini karaya boyar; ama gözleri eskisi kadar sevecen bakar çocuğa. Çocuk değişenin memeler olduğunu sanır, ananınsa değişmediğini. Ya peki niçin karaya boyar ana memelerini? Çünkü, der, çocuğa verilmeyecekken çekici görünmeleri yazık olur. ——Bu çatışmayı gidermek kolay, çünkü memeler ananın ancak bir parçasıdır. Ne mutlu daha korkunç çatışmalar yaşamayana, kendini karaya boyamak zorunda kalmayana, şeytanın neye benzediğini görüp kendini uygun bir biçimde boyayabilmek, böylece de başka bir kişiyi, o kişinin Tanrı-ilişkisinde kurtarmak için cehenneme gitmek zorunda kalmayana. İbrahim'in çatışması böyle bir çatışma olurdu.

—Bu bilmeciyi çözen, benim yaşamımı açıklamış olur. Ama çağdaşlarım arasında bunu anlayacak kim var ki...?"

Yine günlüklerinde, altı yıl sonra, bu ilk nota da gönderide bulunan bir notta, şöyle yazar:

"Ah, bir ölsem ——o zaman, tek başına **Korku ve Titreme** bana ölümsüz yazar sanını kazandırmağa yetecek. O zaman okunacak, başka dillere çevrilecek. Bu kitabın ürkütücü duygululuğu ürpertecek insanları neredeyse. Oysa yazıldığında, yazarı diye görülen adam boş gezenin boş kalfası (flâneur) kılığına bürünmüş ortalıkta gezinirken, gelişigüzellik, alay ve aldırmazlıktan ibaret görülürken, kimsenin kitabı ciddiye alması beklenemezdi. Ey aptallar, kitap asıl o zaman, hiçbir zaman olamayacağı kadar ciddiydi. Tam bu görünüş, dehşetin sahici dilegelişiydi. Yazar ciddi görünseydi, dehşet daha az olurdu. Oysa öldüğümde, insanlar hayali

bir tip yakıştıracaklar bana, kara düşünceli bir tip ——o zaman dehşet verici olacak kitap.

Ama içinde doğru bir söz var yine de, şair ile kahraman arasındaki farka işaret edilirken. Bende baskın bir şairce eğilim var, ama asıl gizemselleştirme **Korku ve Titreme**'nin benim yaşamımın bir anlatısı olmasında. İlk baştaki günlükte konunun ilk belirişi de bu anlamdaydı."

Kierkegaard, anlaşılmama yakınmasına uygun bir baş-söz bulmuştur kitap için, Herder'den:

—"Yaz."

—"Kimin için?"

—"Geçmişteki sevdiğin ölüler için yaz."

—"Beni okuyacaklar mı ki?"

Bu son soruya Herder'in tanıtı, —"Evet, çünkü onlar gelecektekiler olarak gene gelirler"dir.

Kiergegaard ise, sözün altına "eski bir söz, kolayca değişen" notunu koyarak, son yanıtı şöyle değiştirir: —"Hayır"...

Ama sonradan bundan vazgeçer, yine "anlaşılma"yla ilgili başka bir başsöz bulur, bu kez Hamann'dan: "Tarquinus Sperbus'un bahçede afyon kapçıklarıyla ne konuştuğunu, oğlu anladı, ama ulak anlamadı."

Öykü, Roma tarihindendir: Tarquinus'un oğlu, kenti ele geçirmek için Gabii'dedir; entrikayla halktan yandaşlar edindikten sonra, ne yapması gerektiğini sormak üzere babasına bir ulak gönderir. Tarquinus, ulağa güvenmediğinden, ona belirli bir şey söylemez, havadan sudan konuşur; yalnız, bahçede gezerlerken, haşhaş çiçeklerinin uzun boylularının kapçıklarını bastonuyla kıra kıra yürür ——Ulağın bunu anlatmasından da oğlu babasının demek istediğini anlar, kentin ileri gelenlerini öldürtür.

Bugün de anlaşılması kolay değil bu büyük allegorinin —İbrahim yerine Kierkegaard'ı, İshak yerine Regine'yi, Tanrı yerine de ilişkilerini koymak— —ama sonra, Tanrı'yı baba (yaşam), yapıp, İshak'ı oğul (Kierkegaard), bu kez Regine'yi Kierkegaard'ın kendi yaşamıyla ilgili hesaplaşmasında İshak kılmak... "Bu ve buna benzer çeşitli biçimlerde" okunabilir Kierkegaard'ın **Korku ve Titreme**'si; biz, Türkçe okuyana yardımcı olabilecek bir-kaç 'Filolojik' noktayla yetinelim:—

Çevrilen metin, "Johannes de Silentio"nun "Önsöz"ünden sonra, "İbrahim'e Methiye" başlığını taşıyan metinden önce gelir; bu son metin ile birlikte de, kitabın I.—II.—III. "Problema"larının girişi olan "Problemata" başlıklı "Ön— (geçici?) expektoration" ((bu sözcük (Latincesinin ex— ya da exs— okunmasına göre) şöyle anlamlara gelir: 1) Yüreğinden çekip çıkarma, yüreğini hoplatma 2) Bekleme, umma, birşeyin olacağından korkma, kaygı duyma)) alt-başlıklı metinden öndedir; dolayısıyla bir anlamda kitabın —ya da kitabın bütün olarak— girişi sayılabilir: kendi içinde de bir bütün oluşturur.

Başlığı ise başlıbaşına bir sorun: "Stemning" (Ing. "tuning", Alm. "Stimmung"), aslında "uyum", "akord", giderek "ruh hali" gibi anlamlara geliyor; ama Kierkegaard, bu sözcüğü Grekçe **prooimion** karşılığı kullandığını belirtiyor (muş: S. K. **Papirer**, IV B; Lowrie, p. 264, n. 10); bu sözcük ise "prelüde", "üvertür", "giriş" gibi anlamlara, kökü olan **oimos** da "yol", "yürüyüş" gibi anlamlara geliyor. Burada verdiğimiz karşılık, böylece, bütün bu anlamalara birden gelmeğe çalışıyor: Kitabın ön-ezgi'sini veren parça, okuru metne "akord" ediyor, uyumluyor; sözü edilen "adam", İbrahim'in "yürüyüş"üne ayak uydururken, bu "ezgi"nin "çeşitlemeleri" yoluyla, bir "ruh hali" oluşuyor ——hem "adam"da, hem okurda...

Kierkegaard'ın metne (kitaba) attığı imza, "Johannes de Silentio" (:Suskun/luklu Johannes) ise, Grimm'lerin masallarındaki "Sadık Johannes"e gönderide bulunuyor: Efendisinin söylememesi gereken gizini ağzından kaçırarak taş kesilen Johannes'e karşılık, buradaki Johannes, susan, gizini açıkça söyle/ye/meyen bir Johannes. Ya da, ters taraftan, söyleyeceğini, söylediğinin içinde, 'çevrilmiş', gizemleştirilmiş bir biçimde söyleyen biri...

Hareket noktası olan (ana 'tema'yı veren) **Eski Ahit** metnini Kierkegaard biraz kısaltarak değiştirmiş; aslı şöyle (I. **Mos.** 22: 1,2; Kitabı Mukaddes Şirketi çevirisi, **Tekvin**, İstanbul, 1970): "Ve bu şeylerden sonra, vaki oldu ki, Allah İbrahimi deneyip ona dedi: Ey İbrahim; ve o: İşte ben, dedi. Ve dedi: Şimdi oğlunu, sevdiğin biricik oğlunu, Ishakı, al ve Moriya diyarına git, ve orada sana söyleyeceğim dağların biri üzerinde onu yakılan kurban olarak takdim et." Yine **Eski Ahit** kaynaklı bazı imgeleri Kierkegaard fazlaca değiştirmeden metninde kullanır: "Ve çocuk büyüdü, ve sütten kesildi; ve İshakın sütten kesildiği günde, İbrahim büyük bir ziyafet yaptı." (I. **Mos.** 21: 8). "Ve İbrahim sabahleyin erken kalktı, ve eşeğine palan vurdu... İbrahim üçüncü günde gözlerini kaldırıp uzaktan o yeri gördü." (**Ibid.**, 22: 3, 4). Öte yandan, "yapacağını gizlemek" teması da, başka bir ilişki içinde de olsa yine **Eski Ahit**'tendir (**Ibid.**, 18: 17): "Ve RAB dedi: Ben yapmakta olduğum şeyi İbrahimden gizleyecek miyim?". Burada söz konusu olan, tanrının, sefahata dalmış olan Sodom ve Gomora kentlerini yerle bir etme kararıdır.

Arada sözü geçen "Hacer ve çöle atılan oğul"un öyküsü de şöyledir (**Ibid.**, 16: 1-12): Tanrının verdiği oğul sözü uzun zaman gerçekleşmeyince, Sârâ (O zaman adı Saray'dır) İbrahim'e (O zaman adı Abram'dır), kendi cariyesi Hacer'i verir, ancak cariye hamile kalınca "hanımı gözünde küçülür"; Saray'ın şikayeti üzerine Abram karısına "İşte cariyen senin elindedir; gözünde iyi olanı kendisine yap" der. Bunun üzerine "Saray ona cefa etti, ve Hacer onun yanından kaçtı." sonra, "Rabbın meleği" Hacer'e görünür ve ona hanımının yanına dönmesini söyleyerek, şöyle der: "Senin zürriyetini çoğalttıkça çoğaltacağım, ve çokluğundan sayılmayacaktır. Ve RABBİN meleği ona dedi: İşte, sen gebesin, ve bir oğul doğuracaksın, ve onun adını İsmail (Allah işitir) koyacaksın, çünkü RAB sana cefayı işitti. Ve o, insanlar arasında yabanî adam olacaktır; onun eli herkese karşı, ve herkesin eli ona karşı olacak, ve bütün kardeşlerinin şarkında sakin olacaktır (doğusunda barınacaktır)?" İsmail, İslam tarihçilerine göre, Arapların atasıdır; bu yüzden de, **Eski Ahit**'in İslam geleneği içindeki yorumunda, İbrahim'in kurban etmeğe götürdüğü oğul İshak değil, İsmail'dir.

Hacer ve İsmail'in çöle atılmaları ise, İshak'ın sütten kesilmesinden sonra, şöyle olup-biter (Ibid., 21: 9-18): "Ve Sara Mısırlı Hacarın İbrahime doğurmuş olduğu oğlunun güldüğünü gördü. Ve İbrahime dedi: Bu cariyeyi ve oğlunu dışarı at; çünkü bu cariyenin oğlu benim oğlumla, İshakla, beraber mirasçı olmayacaktır. Ve oğlundan dolayı bu şey İbrahimin gözüne çok kötü göründü. Ve Allah İbrahim'e dedi: Çocuktan dolayı ve cariyeden dolayı gözünde kötü olmasın; Saranın sana söylediği her şeyde onun sözünü dinle; çünkü senin zürriyetin İshak'ta çağrılacaktır. Ve cariyenin oğlunu da bir millet edeceğim, çünkü o senin zürriyetindir. Ve İbrahim sabahleyin erkenden kalktı, ve ekmekle bir su tulumu aldı, ve omuzu üzerine koyarak Hacara verdi, çocuğu da verip onu gönderdi; ve Hacar gidip Beer-şeba çölünde dolaştı. Ve tulumdan su tükendi, ve çocuğu bir çalı altına attı. Ve gidip karşıda bir ok atımı kadar uzakta oturdu; çünkü: Çocuğun ölümünü görmiyeyim, dedi. Ve karşıda oturdu, ve sesini yükseltip ağladı. Ve Allah çocuğun sesini işitti; ve Allahın meleği göklerden Hacara çağırıp kendisine dedi: Nen var, Hacar? korkma; çünkü bulunduğu yerden çocuğun sesini Allah işitti. Kalk, çocuğunu kaldır, ve onu kendi elinde tut, çünkü onu büyük millet yapacağım."

İshak'ı kurban etmeğe götürürken İbrahim'in aklına İsmail'in gelmesi herhalde doğaldı.

"Mor Köpük" Dergisi, Sayı:2, 1984

EVV3L
http://evvel.org

Oruç Aruoba İlgileri
http://evvel.org/ilgi/oruc-aruoba